excavations showed that the brick building used to be surrounded by a small rampart. In the coastal area the team detected 3 large stones with a treated surface. The stones have a link with the pagan ideology and rituals, however, their function and dating remain problematic.

Vladas Žulkus

Platelių Šventorkalnio dvarvietės ir Apvaliosios kalvos alkvietės 1996–1997 metų kasinėjimai

1996 m. buvo kasinėta ir 1997 m. žvalgyta Šventorkalnio kalva, esanti Platelių ežero P krante. Ekspediciją organizavo VLPIC ir Žemaitijos nacionalinis parkas. Senovėje ši kalva buvo vandens juosiama iš visų pusių – iš V ir R sausumon yra įsiterpusių upelių rėvų (dabar pelkių), kurios P pusėje tarpusavyje jungėsi ir atskyrė Šventorkalnį nuo gretimos Apvaliosios, arba Dvaro, kalvos.

Žvalgomųjų kasinėjimų metu Šventorkalnio kalvos aikštelės Š krašte ir pašlaitėje buvo atidengtas 77 m^2 plotas, didesnė kalvos dalis iššvalgyta metalo detektoriais, o 1997 m. iškasta 30 šurfų (iš viso 38 m^2); jie išdėstyti visoje kalvoje, 160x40 m plote.

Kasinėta šalia koplytėlės, gerai matomoje apie 4 m skersmens duobėje su akmenimis. Pasak plateliškių, šioje vietoje yra prasmegusi Platelių bažnyčia. Duobės pakraščiuose gulėjo gana dideli akmenys, kokios nors aiškesnės sistemos jie nesudarė. Didelių akmenų buvo ir prie koplytėlės bei aplink ją. Koplytėlę iš P ir Š juosė pailgas ovalo formos iki 40 m ilgio griovys, buvęs 3–10 m atstumu nuo koplyčios. Kasinėjant įsitikinta, kad griovys susidarė arimo metu aplenkiant koplytėlę.

Plote atkasti medinio gana masyvaus pastato pamatai. Jis stovėjęs Šventorkalnio Š krašte. Pamatų akmenys skiediniu nesurišti. Atrodo, aptiktas namo ŠR kampas. Vienoje namo dalyje yra buvęs (tiesiog įžeminiame priemolyje, atokiau nuo pamatų, apie 3 m pločio) rūsys su durų anga iš lauko, nuo Š šlaito pusės. Jis priverstas akmenų, kelmų. Rūsio aslos pėdsakų rasta 2,7 m gylyje, sienos buvusios molio, Š pakraštyje yra buvęs

iš molio padarytas lyg ir suolas. Šalia angos į rūsį žyminčių akmenų rastos stulpavietės – gali būti, jog tai buvusi durų stakta. Rūsio žemėje pasitaikė sumestų krūvomis koklių, puodų ir puodynių šukių, gulėjo du akmeniniai patrankų sviediniai.

Prie aptikto namo R sienos yra buvęs įrengtas dar vienas pusrūsis, kurio asla išgrįsta lauko akmenimis. Šios patalpos plotis vos 2 m. Pusrūsis galėjo būti atskirai pristatytas namo išorėje arba buvo po viena iš pastato patalpų jo viduje.

Į Š nuo pastato pamatų, per 4 m kalvos pašlaitėje į ežero pusę, yra buvusi tvora – tai liudija rastos trys stulpavietės. Žemiau tvoros buvęs iškastas apie 6 m pločio ir iki 1,2 m gylio griovys.

Pastato liekanos ir jo kiemo dalis buvo užpylinėjama per du kartus. Namo rūsio apatinėje dalyje buvo XVI–XVII a. būdingų koklių ir XVI a. antrojoje pusėje gamintų bei naudotų puodyninių koklių ilgais kaklais fragmentų. Būdingesni XVII a. radiniai buvo viršutinėje sampilo dalyje. Į Š nuo pamatų, buvusio griovio ir kiemo vietoje, priešingai – didžiausia dalis koklių ir keramikos yra skirtina jau XVII a.

Kasinėjimų metu buvo rasti ir aprašyti 603 radiniai, dar keli aptikti detektoriumi. Radiniai yra iš laikotarpio nuo XIV a. (akmeniniai sviediniai) iki XVII a. Daugiausia buvo koklių nuolaužų. Kai kurie puodyniniai kokliai turėjo ilgus kaklus, jų angos buvo rozetės arba stačiakampio pavidalo. Plokštieji kokliai buvo įvairios paskirties (karniziniai, friziniai, karūnėlės), žaliai glazūruoti ir polichrominiai, pasitaikė „žvyninių" koklių nuolaužų. Didelė dalis koklių buvo įprastų ir būdingų Vakarų Lietuvai (gal Klaipėdoje gamintų) tipų, kai kurie panašesni į randamus Žemaitijos miesteliuose ir Lietuvoje. Tarp heraldinių koklių buvo puoštų prūsiškais ereliais, vyskupo lazda, su raidėmis „STA", su XVII a. datomis. Keramika labai įvairi: neglazūruoti žiestieji puodai (tik vienas buvo lipdytinis ir apžiestasis), glazūruotos puodynės ir puodynėlės, dangčiai, keptuvės, dekoruotos lėkštės, fajanso šukės. Rasta brangaus stiklo dirbinių: stiklo taurių fragmentų su graviruotu augaliniu ornamentu, lėkštės (?), kurios vidus puoštas spirale išdėstytų baltų siūlelių pluošteliu, dalių, cilindrinių ir stačiakampių stiklo butelių duženų. Kiti radiniai: švininės kulkos, trikampė spynelė ir raktas (rasti detektoriumi), 4 akmeniniai

patrankų sviediniai (vienas iš jų buvo ežere šalia Šventorkalnio, dar kitas – Pilies salos P šlaite), penkios rankinės girnos ir jų fragmentai.

Nėra jokių abejonių, jog Šventorkalnyje, plote Nr. 1, buvo atkasti ne bažnyčios pamatai. Daug koklių, stalo ir virtuvės keramikos, stiklinių indų fragmentų rodo, kad Šventorkalnio kalvoje XVI–XVII a. yra stovėję dvaro pastatai. Mūsų aptikto pastato fragmentas gali būti arba gyvenamojo, arba (greičiau) ūkinės paskirties namo.

Tvirtinimą, jog Šventorkalnio kalvoje senovėje yra stovėjusi ne bažnyčia, o dvaras, paremia 1585 m. birželio 9 d. inventorius. Ten yra rašoma, jog dvare pro vartus įėjus, einant iš miestelio, po kaire ranka yra buvęs pagrindinis dvaro pastatas, seklyčia, trys svirnai, virtuvė, kepykla, dvi arklidės, du tvartai. Atskirai stovėjęs rūsys žemėje, labai senas, su išpuvusiu perdenginiu. Greta rūsio buvęs „mažasis namas" su dviem kambariais, dviem krosnimis, kamarėle ir priemene. Dvarvietė buvusi aptverta karčių tvora. Paežerėje stovėjusi pirtelė. Priešais dvarą, kitoje kalvoje, yra buvusi medinė bažnyčia, tuo metu jau visai supuvusi, ir apgriuvusi klebonija. Lygindami mūsų radinius su minimu inventoriumi, galime teigti, jog plote Nr. 1, ko gero, pataikome kaip tik į tą minimą seną rūsį. Ploto R dalyje rasti pamatai galėjo būti ir greta rūsio stovėjusio „mažojo namo" ar kokio kito inventoriuje nepaminėto statinio. 1997 m. šurfuose, kalvoje ir jos šlaituose, buvo aptiktas 20–80 cm kultūrinis sluoksnis, tačiau nesuardytų sluoksnių beveik nebuvo. Nustatyta, jog kalvos viršūnė, kur yra stovėjusi dauguma dvaro pastatų, yra smarkiai nuarta – atsitiktiniai radiniai, akmenys kalvos pašlaitėse kastuose šurfuose gulėjo virš senesnio humusinio sluoksnio. Tik vienur kitur šurfuose aptikta lyg ir židinių pėdsakų, prastai žiestos keramikos, strėlės antgaliukas – tikriausiai, tai XIV–XV a. gyvenvietės pėdsakai. Kalvos V šlaite aptikti grindiniai rodytų, jog čia galėjo būti kelias į dvarvietę.

Kasinėjimai paneigia tradicinę nuomonę, jog Šventorkalnyje yra stovėjusi pirmoji Platelių bažnyčia, o dvaras buvęs ant gretimos kalvos. Didelis dvaro pastatų kompleksas nebūtų tilpęs gretimoje nedidelėje Apvaliojoje, arba Dvaro, kalvoje, jis buvo dabartiniame Šventorkalnyje. Matyti, per ilgą laiką žmonės sukeitė kalvų pavadinimus. Dėl to Šventorkalniu, o ne Dvaro kalva, derėtų vadinti gretimą kalvą, kur stovėjo

bažnyčia, ten anksčiau kasinėjant buvo rasta suardytų XVI–XVII a. kapų (žr. *ATL 1986 ir 1987 metais,* V., 1988, p. 187–190).

Apvaliosios kalvos ŠR pašlaitėje (ji šitoje pusėje yra pataisyta žmonių ir primena bastėją), nedidelėje dirbtinoje terasoje šalia protakos, skyrusios šią kalvą nuo Šventorkalnio, guli akmenys, kai kurie iš jų nuriedėję iš viršaus. Jau anksčiau spėta čia buvus alką. Nedidelės terasos, iš P pusės supamos lyg amfiteatro Apvaliosios kalvos šlaito, aikštelėje guli 5 akmenys. Vienas iš jų yra 1,4x1,2 m dydžio, plokščias, kiti du guli apie jį, kiti – toliau. Apie didįjį akmenį ir kitus du gretimus buvo ištirtas 5x5 m dydžio plotelis, kiti akmenys buvo tikrinami, ar guli įžemyje, ar yra nuridenti iš aukščiau. Nustatyta, jog didysis akmuo ir greta jo buvę bent du mažesni guli ant įžeminio priemolio. Kiti akmenys (viename jų yra iškaltas apskritimas su banguota linija) yra judinti. Radinių aplink akmenis nebuvo – tik atsitiktinė XVI–XVII a. keramika iš Apvaliosios kalvos. Architekto S. Manomaičio nuomone, akmenų mitologinę paskirtį rodo jų situacija ir azimutai į charakteringus Saulės tekėjimo taškus.

Vladas Žulkus

Excavations on Šventorkalnis estate site and the sacred grove site in Apvalioji hill, 1996–1997

In 1996–1997 WLPCH examined Šventorkalnis hill from the southern part of lake Plateliai. The research produced remains of a 14th–15th century settlement, a cellar of a wooden manor house, numerous tiles from the 16th–17th centuries, pottery and glass vessels. At the foot of a nearby hill there were observed remains of stones-grove sites.